

EL JACIMENT MAGDALENIÀ DE SANT BENET (Sant Feliu de Guíxols)

NARCÍS SOLER i MASFERRER

ANTECEDENTS

El 1976 el Sr. Lluís Esteva i Cruañas va assumir l'organització de la XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos que va tenir lloc el 23 i 24 d'octubre de 1976 a Sant Feliu de Guíxols. Hi vam presentar un treball breu on donàvem la primera notícia sobre el jaciment prehistòric de Sant Benet, que es troba en el mateix municipi de Sant Feliu de Guíxols. Lluís Esteva va ocupar-se de la publicació de les actes de l'assemblea amb la cura i efectivitat que sempre el va caracteritzar, actes que van aparèixer el 1977 com la primera de les publicacions del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols. Després del número 2 aquesta col·lecció es convertiria en la sèrie "Estudis sobre Temes del Baix Empordà" que el lector té a les mans, de la qual el senyor Esteva en tindria cura durant molts anys.

No només li devíem l'oportunitat de divulgar per primera vegada el jaciment, sinó també la possibilitat d'estudiar-lo. Ell mateix havia recollit i publicat la primera làmina de sílex que s'hi va trobar, dins del rigor i meticulositat que sempre el va caracteritzar (Esteva 1958; 1965). Anys després, un dels seus més pròxims col·laboradors al Museu Municipal de Sant Feliu, el senyor Nèstor Sanchiz, en ocasió d'obrir-se noves carreteres en el bosc de la zona de Sant Benet per tal d'urbanitzar-la, va adonar-se de la presència de nombrosos fragments de sílex que van ésser recollits

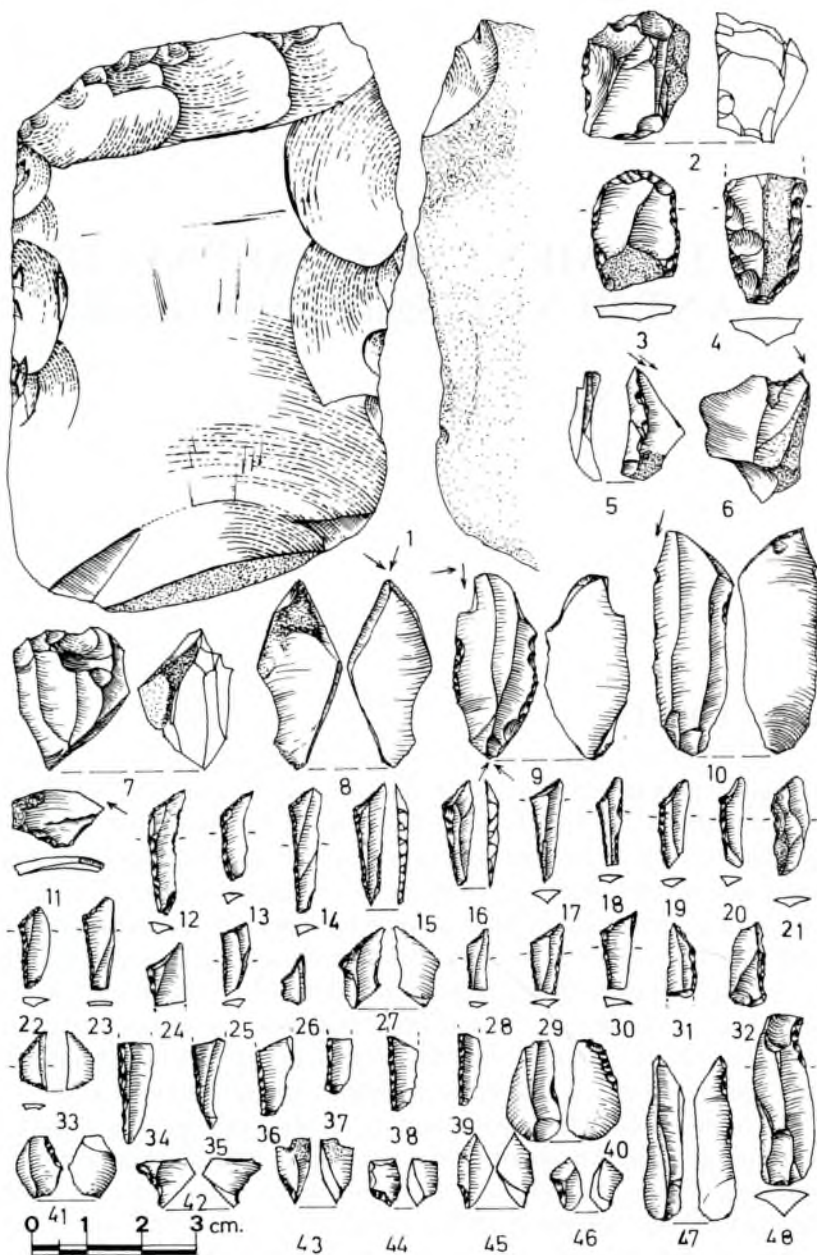

Figura 1.- Sant Benet Excavació, quadre G1: 1 rascadora; 2 làmina truncada; 3 i 7 nuclis; 4, 8, 9, 10, 11 burins; 5 i 6 lamineta i ascla amb retoc marginal; 12-22 laminetes escalenes; 24-28 fragments proximals o medials de lamineta o punta de dors; 29 microburí proximal; 30 microburí distal.

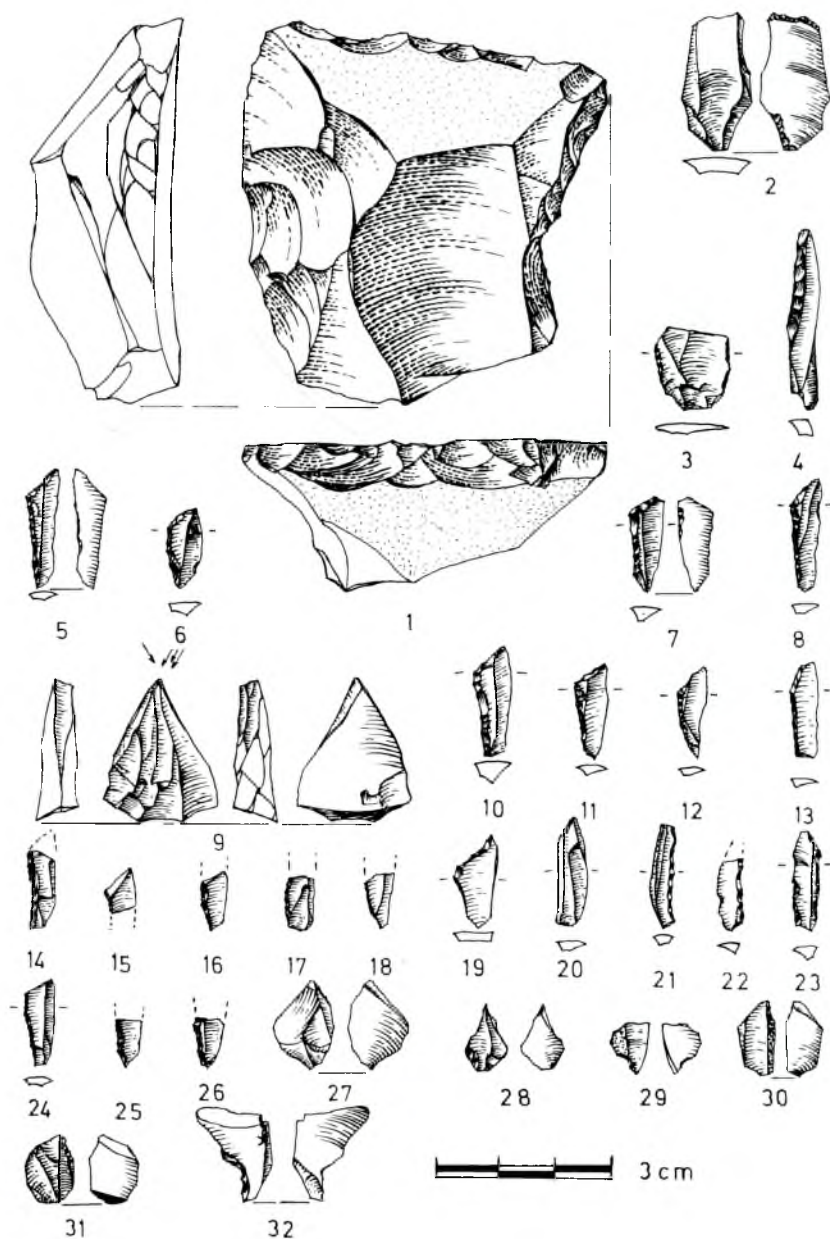

Figura 2.- Sant Benet Excavació, quadre D2: 1-2 nuclis; 3 raspador frontal; 4 raspador bilateral; 5-12 burins; 13-40 laminetes escalenes; 41-49 fragments de punta o lamineta de dors; 50-53 microburins proximals; 54, 57-61 microburins distals; 55 lamineta escalena retocada només d'un costat; 56 lamineta denticulada.

per ell i els altres col·laboradors del museu de Sant Feliu. Tots els detalls del descobriment són relatats en l'article que aleshores vam publicar. Ens ha semblat oportú ara, en homenatge a aquell qui per nosaltres sempre serà "el senyor Esteva de Sant Feliu", de qui vam poder aprendre molt tant des del punt de vista personal com científic, presentar, quasi vint anys després d'aquell primer article, una revisió del jaciment de Sant Benet que comporta un canvi en la seva atribució cronològica i cultural, i que acompanyem de dibuixos de materials fins ara inèdits.

En el nostre article de 1977 (Soler 1977) ens vam haver de limitar, com ara, a inferir una edat i una filiació cultural a partir només de la indústria lítica. Aquesta és tallada majoritàriament en sílex (99%). Només alguns útils grans, amb retoc simple o denticulat, estan tallats en quars o altres roques locals (figs. 1, 1; 2, 1; 3, 1). Ignorem per ara on la gent de l'edat de pedra que s'instal·laren a Sant Benet es proveïen del sílex per tallar les eines. El que obtenien, de bona qualitat, es presenta en nòduls petits. En conseqüència, la indústria en sílex és de dimensions reduïdes (figs. 1-4). Està dominada netament per les peces tallades amb retoc abrupte (72,5%), obtingudes a partir de laminetes. Es tracta de puntes (12,6%) i laminetes de dors (16,6%), però sobretot de triangles i laminetes escalenes amb els dos costats curts retocats (40,5%). Algunes d'aquestes laminetes escalenes, amb tots els angles ben formats, cauen dins del tipus de triangle escalè, però aquestes distincions tipològiques segur que eren ben alienes als que els fabricaven, que pretenien obtenir peces homogènies per a construir eines compostes sobre armadures de fusta. Aquestes laminetes i triangles escalenes, als quals col·loquialment denominem "benets", han estat fabricats generalment amb la tècnica del microburí. Aquesta consisteix en escurçar la lamineta sobre la qual es fabrica el geomètric fent-li prèviament una osca al costat, des de la qual aquesta és trencada en la longitud volguda d'una forma que deixa un estigma característic en l'útil i en la part abandonada. El rebuig de talla així produït s'anomena microburí, i es poden distingir els que procedeixen de l'extrem proximal o de l'extrem distal de la lamineta. Les peces amb retoc simple representaven només el 20%, i entre elles, contra el que és habitual a la major part de les indústries del paleolític superior i de l'epipaleolític, els raspadors hi estan poc representats (4,5%). L'últim conjunt important del del punt de vista numèric el formen els burins (6,7%), que superen àmpliament els raspadors.

Malgrat que en el discurs del nostre treball exposàvem les nostres vacil·lacions i les dificultats d'establir una cronologia, ens vam comprometre des del títol amb una cronologia epipaleolítica. Això vol dir que finalment decidíem que a Sant Benet s'hi van establir caçadors recol·lectors

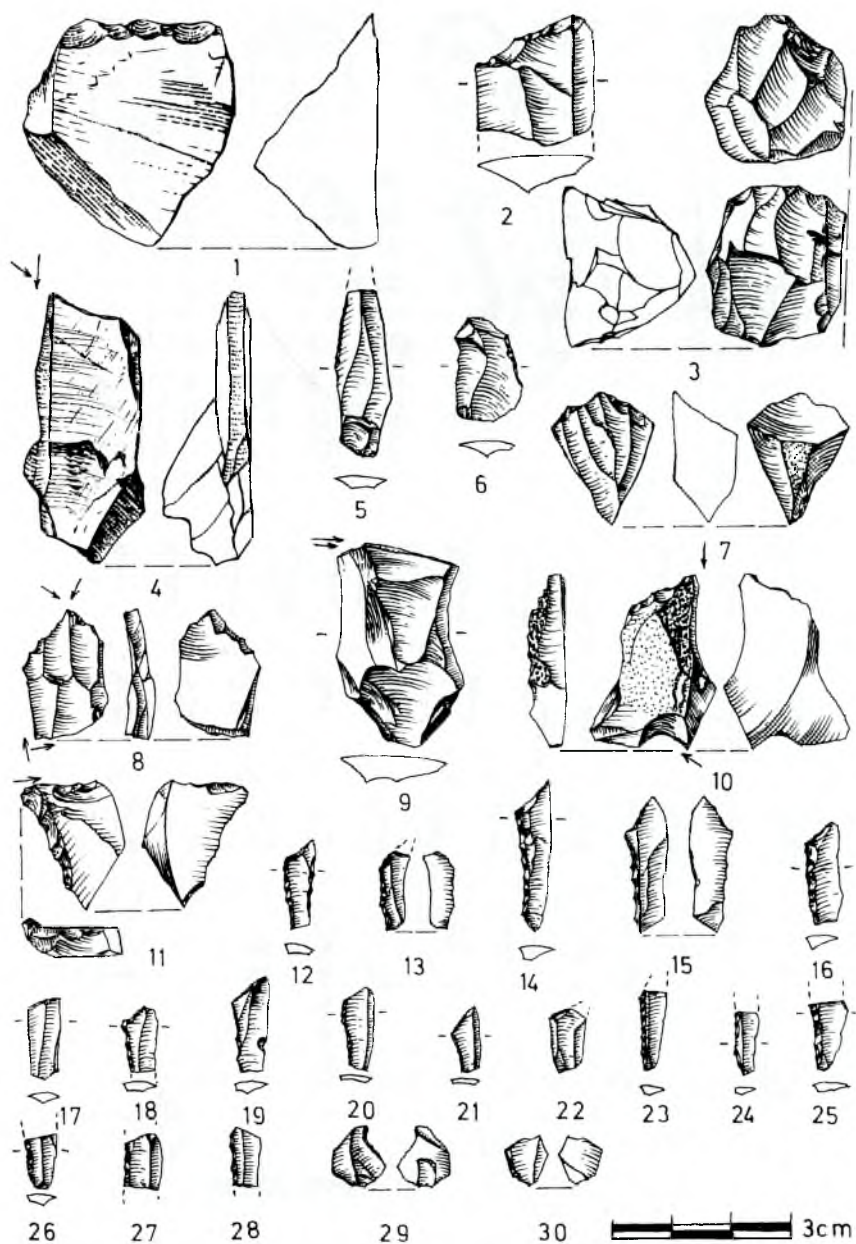

Figura 3.-Sant Benet Excavació, quadre G4: 1 rascadora gran denticulada bilateral i transversal; 2 làmina truncada; 3 i 4 peces amb retoc marginal; 5-8 i 10-14 laminetes escalenes; 15-16, 19, 20, 23 laminetes escalenes atípiques; 17-18, 21-22, 24-26 fragments de laminetes o puntes de dors; 27-28, 30-31 microburins de base; 29-32 microburins de punta.

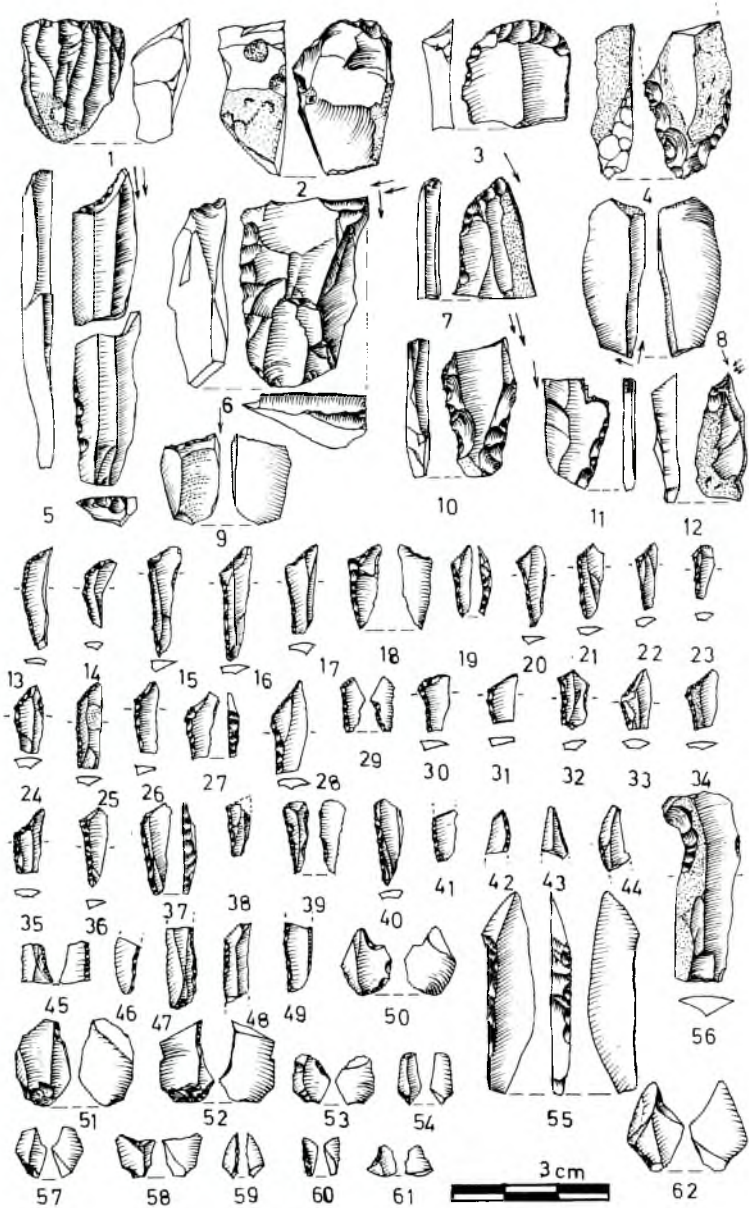

Figura 4.- Sant Benet Excavació, quadre C2: 1 rascadora gran, bilateral i transversal, sobre ascla cortical de còdol. 2 nucli o raspador nucleiforme; 3 raspador frontal amb retoc bilateral; 4 rascadora bilateral; 5-6 i 8-11 burins; 7 nucli de laminetes; 12-30 laminetes escalenes; 31 lamineta escalena atípica; 32 lamineta de dors; 33 trapezi; 34-39 fragments de laminetes o puntes de dors; 40, 47-48 laminetes amb retoc marginal; 41 microburí de punta; 42-46 microburins de punta.

amb posterioritat al final del plistocè i de l'última glaciació. Ho haurien fet durant l'època geològica actual o holocè, que convencionalment comença al 10.000 abans d'ara. Aportàvem varis arguments d'importància desigual. El que ens semblava concluent era que, d'acord amb el que manifestaven els prehistoriadors més bon coneixedors del tema, un percentatge tan elevat de geomètrics fabricats amb la tècnica del microburí només podia donar-se a l'epipaleolític. Si bé alguns autors reconeixien que la tècnica del microburí podia donar-se també en el paleolític superior, tots estaven d'acord en considerar que van lligats a la fabricació de geomètrics i que en gran nombre només són possibles durant l'epipaleolític (Bordes 1957). Lluís Pericot (1955) assenyalà que en el Mediterrani espanyol són presents especialment en tres moments: el solutrià superior, el magdalenianà mitjà i l'epipaleolític, i que només són abundants en aquest últim període.

En el moment d'establir comparacions, trobàvem les més pròximes en un jaciment que començàvem a estudiar, el de Coma d'Infern (parròquia de les Encies, Les Planes d'Hostoles, la Garrotxa), i en l'estrat V de la cova del Filador (Margalef del Montsant, el Priorat). Fins al descobriment de Sant Benet i de Coma d'Infern, la cova del Filador era l'únic jaciment del Mediterrani espanyol que havia proporcionat els triangles que caracteritzaven la primera fase de l'epipaleolític geomètric, paral·lelitzable al sauveterrià d'Occitània (Vilaseca 1949, 1968; Fortea 1973).

En contra de l'atribució de Sant Benet a l'epipaleolític hi vàiem el fet que la majoria dels benets no eren veritables triangles, ja que només s'hi podien considerar un 9%, mentres que la resta eren laminetes escalenes, i que eren de mida més gran del que és habitual a l'epipaleolític geomètric triangular. A més era sorprenent la presència d'un elevat percentatge de burins (6,7%), que superava netament els raspadors (4,5 %). A l'epipaleolític la relació es sempre al contrari, perquè els burins, que són els útils més característics del paleolític superior, després d'aquesta etapa desapareixen ràpidament i són molt rars en l'epipaleolític. Assenyalàvem també l'existència de laminetes escalenes en jaciments del paleolític superior magdalenians, com ara a la Bora Gran d'En Carreres (Serinyà, el Pla de l'Estany). Les consideràvem el precedent de les indústries més tardanes de Sant Benet, Coma d'Infern i Filador.

L'EXCAVACIÓ

El Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona va organitzar cinc campanyes d'excavació al lloc del 1976 al 1981, campanyes que nosaltres vam dirigir i que van consistir en continuar recollint

el sílex escampats a les vores de la carretera i sobretot en obrir un àrea d'una quarentena de metres quadrats que van ésser excavats amb tota cura situant totes les troballes en l'espai pel mètode d'excavació de coordenades cartesianes i dibuixant totes les seccions en els límits de cada metre quadrat. Alhora vam obrir sondejos en un àrea més gran per intentar de delimitar el jaciment.

L'estratigrafia era sempre la mateixa, i de dalt a baix la podem descriure així:

a) Capa superior de terra vegetal i carbons procedents dels incendis forestals que alguns anys enrera havien afectat la zona. En alguns llocs la capa negra estava coberta o era substituïda per sorra arrossegada per l'aigua i procedent de les remocions recents.

b) Capa de sorra argilosa de color clar, estèril, de potència variable, generalment d'uns 50 cm. Aquesta capa passava sense solució de continuïtat a la següent per un progressiu augment dels grans de quars i de feldespat.

c) La capa fèrtil tenia arreu uns 15 cm de potència i la majoria dels sílex es concentraven a la meitat de la seva potència. Podem pensar que el terra ocupat pels prehistòrics era poc compacte, com s'escau al sauló, i que els sílex hi tenien una certa mobilitat.

d) La capa anterior passa també sense brusquedat a aquesta última, que és estèril si n'exceptuem algun sílex petit infiltrat de la capa c. Aquesta última capa té els grans de quars i feldespat molt grans i compactes. La cohesió és més forta quan més s'aprofondeix. En alguns quadres on aquesta capa només tenia uns 30 cm de potència l'excavació va arribar al que podem considerar la roca granítica de la base (Soler 1982).

Aquesta excavació en l'àrea principal va confirmar que a Sant Benet durant l'edat de pedra hi va haver un campament a l'aire lliure, que aquest havia estat de curta durada i que tota la indústria lítica es pot considerar d'un mateix moment. No hi ha una gran concentració de restes, i aquestes formen un sol nivell que va quedar colgat pel sauló que baixava de les petites elevacions pròximes al lloc, de tal manera que no hi hem detectat una sola intrusió més tardana. La projecció dels sílex en les seccions demostra també l'existència d'un sol nivell, i que aquest sempre anava cobert de 60 cm de terres o sorres estèrils. De tota manera, els treballs van ésser insuficients per delimitar l'extensió de l'ocupació. En unes zones hi havia la major part dels nuclis i dels microburins, cosa que indica que era el lloc on es fabricaven els útils, mentre que raspadors i burins es repartien uniformement per tota l'àrea d'excavació. Els sondejos van indicar la presència d'altres àrees amb restes a més de la que vam excavar en part. Per tant, les restes s'agrupaven en àrees de més densitat que es

trobaven al costat d'espais amb poca riquesa, cosa que potser reflexava l'existència de cabanes o tendes. Per tant a Sant Benet hi podia haver hagut un campament d'una gran extensió, amb diverses cabanes o amb diferents campaments estacionals que s'haurien succeït diacrònicament. De la riquesa de la indústria lítica en dóna idea la que presentem en les figures. Cada figura correspon a la selecció de la indústria d'un sol metre quadrat. En algun d'aquests quadres arribava a varis centenars d'ascles i esquerdisos i als quaranta útils, amb unes proporcions que reflexen els de la totalitat del jaciment.

Desgraciadament l'aciditat del terreny granític del lloc no ha permès gens la conservació de matèria orgànica. L'excavació també ho confirmà sense excepció. Totes les restes van consistir exclusivament en indústria lítica. No s'han conservat ossos ni carbons. És aquest fet el que dificulta tant la datació del jaciment i els seu diagnòstic, que hauria d'anar lligat a la indústria òssia. Ni tan solament no vam localitzar gaire pedres, i totes de poca grandària. D'haver-ne usat per a les estructures d'ocupació haurien estat fragments de granit de poca consistència que s'han disgregat.

La inexistència de restes culinàries ens deixa sense pistes sobre l'economia de la gent que es va establir al lloc. Com veurem, per l'edat que podem inferir de la indústria lítica havia de tractar-se per força de caçadors-recol·lectors. Ignorem però si la caça era el seu principal recurs, i quines eren les espècies caçades i consumides, o si, donada la proximitat al mar, la pesca i la recol·lecció de marisc hi tenia un paper important.

INTERPRETACIÓ ACTUAL

Ja hem esmentat que el jaciment de Coma d'Infern és semblant des del punt de vista industrial al de Sant Benet. La seva identitat és tal, que no sabem d'altres jaciments de Catalunya que la presentin tan gran. Això només es pot explicar perquè pertanyien a la mateixa civilització prehistòrica. Malgrat que uns visquessin a la costa i els altres a la Garrotxa, en un vessant muntanyós que domina el Riubrugent, i que molt probablement els recursos de què disposaven no eren exactament els mateixos, fabricaven idèntica indústria, quasi tota ella en sílex, amb pràcticament els mateixos útils i en les mateixes proporcions. El 44% de l'utilatge a Sant Benet i el 34% a Coma d'Infern eren benets, o sigui, laminetes i triangles escalens. Desgraciadament tampoc a Coma d'Infern no s'ha conservat la matèria orgànica i també la indústria lítica és la nostra única guia. Per tant tots els raonaments que hem fet i farem serveixen per a tots dos jaciments.

Quan vam publicar detalladament Coma d'Infern (Soler 1980) vam tornar-nos a plantejar de forma més extensa tota la problemàtica que pre-

senten aquests jaciments. Hi exposàvem detalladament totes les hipòtesis possibles de datació i filiació: magdaleniana II, magdaleniana IV, magdaleniana final o epimagdaleniana, saubertiana o epipaleolític. Allí abandonàvem ja la idea que Sant Benet i Coma d'Infern fossin un epipaleolític triangular de tipus saubertiana, i preferíem paral·lelitzar-los amb certs jaciments occitans i del Mediterrani espanyol que tenen també algunes laminetes escans, sense arribar mai als alts percentatges del nostres jaciments. Els trobàvem classificats en el saubertiana antic, en el magdaleniana IV, en el magdaleniana final o al salpetrià. Als que allí esmentem caldria afegir-hi ara el de la Teulera (Talteüll, el Rosselló) (Sacchi 1986:168-172). Dèiem que, encara que quasi sempre són d'una cronologia incerta, probablement es poguessin atribuir al final del Würm IV, i defensàvem, amb totes les precaucions, que es podria tractar d'un epimagdaleniana que, al costat de l'epipaleolític microlaminar o aziloide, hauria enllaçat el magdaleniana final amb l'epipaleolític geomètric.

Han aparegut altres jaciments que es poden sumar a Sant Benet i Coma d'Infern. Un és una simple extensió de Coma d'Infern en els camps que, sota l'abric, voregen el Riubruguent, que han donat en superfície una abundant indústria similar a la de l'abric. L'altre, a Castell s'Espasa (Oix, la Garrotxa) ha proporcionat una indústria pobra, però molt similar. Tots dos han estat publicats per nosaltres en una síntesis del paleolític de la Garrotxa (Soler 1987) i recollits pels autors d'una síntesis del paleolític de Catalunya que, malgrat esmentar-lo i citar la nostra opinió quan parlen de Coma d'Infern ("el nové podria ser una datació acceptable pel Clot de l'Infern i el seu homònim (sic) de San Benet"), obliden incloure el jaciment guixolenc entre els jaciments paleolítics o epipaleolítics de Catalunya (Canal & Carbonell 1989).

Durants els anys passats des de la nostra primera publicació de Sant Benet cap fet no ha vingut a avalar la datació que li vam otorgar. Cap nou jaciment de l'epipaleolític triangular no ha estat descobert. Pel que fa a l'únic que hi ha, la cova del Filador, hi han estat repeses les excavacions (Cebrià et alii 1981; Fullola 1982; Fullola et alii 1987), que han revelat que és un extraordinari jaciment per estudiar la transició del paleolític al neolític. El nivell V que conté els triangles es superposa a un nivell aziloide que ha proporcionat un còdol pintat (Fullola & Adsarias 1982; Fullola & Couraud 1984), i actualment ha començat a proporcionar indústria que no ens permet de mantenir els paral·lelismes amb Sant Benet. Els triangles són realment triangles amb els tres angles ben treballats, generalment isòsceles i més petits.

Han aparegut a Catalunya nous jaciments que continuen el magdaleniana en la forma d'epipaleolític aziloide o microlaminar i que es daten a

l'onzè o desè mil.lenni abans d'ara, com són el Cingle Vermell (Vilanova de Sau, Osona) (Vila 1985) o la Font Voltada (Montbrió de la Marca, la Conca de Barberà) (Mir & Freixas 1993), i que estableixen arreu una clara solució de continuïtat entre els benets i els triangles de l'epipaleolític geomètric, que són coses completament diferents.

Per tant cal abandonar definitivament la datació epipaleolítica per a Sant Benet. Aquest és un jaciment magdalenità. Encara que al 1980 creïem que era un magdalenità final, i que els benets continuaven les laminetes de dors tant abundants a la Bora Gran d'En Carreres de Serinyà, datada al 11.470 ± 500 abans d'ara i que eren un antecedent dels triangles de l'epipaleolític, avui creiem això improbable, i ens decantaríem més per creure que són anteriors, i que Sant Benet i els jaciments semblants són anteriors al magdalenità superior o final de la Bora Gran.

Així Sant Benet i els altres jaciments semblants vindrien a ocupar un lloc en l'espai que fins ara teníem buit entre el solutrià amb què acaben els jaciments del paratge del Reclau i el magdalenità superior de la Bora Gran o de la cova del Parco (Alòs de Balaguer, la Noguera), i podrien ésser els representants al nord de Catalunya del magdalenità mitjà, datat al voltant del tretzè o catorzè mil.lenni abans d'ara, ben conegut a molts llocs d'Europa per la importància que hi prenen les armes llançades amb propulsor, per la indústria òssia i l'art moble i rupestre, que arriba a la seva màxima expressió. És en aquesta direcció que pensem continuar treballant fins aconseguir entendre millor la seqüència paleolítica a les nostres comarques.

BIBLIOGRAFIA

BORDES F. (1957): La signification du microburin dans le Paléolithique Supérieur. *L'Anthropologie*, 61, Paris, pp. 578-582, 1 fig.

CANAL i ROQUET J. & E. CARBONELL i ROURA (1989): *Catalunya Paleolítica*. Patronat Francesc Eiximenis, Girona, 448 pp., figs.

CEBRIÀ A, J. M. FULLOLA, P. GARCIA-ARGÜELLES, V. GRACIA, M. MILLAN (1981): Avance al estudio de los asentamientos con cerámica del Filador (Margalef de Montsant, Priorat, Tarragona). *Saguntum*, 16, Papeles del Laboratorio de Arqueología de Valencia, Universidad de Valencia, pp. 37-61, 8 figs.

ESTEVA CRUAÑAS L. (1957): Prehistoria de la comarca guixolense. Contribución a su estudio, I, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XI, Girona, 1956-1957, pp. 163-263, 60 figs., 10 lám.

ESTEVA CRUAÑAS L. (1958): Prehistoria de la comarca guixolense. Contribución a su estudio, II, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XII, Girona, 1958, pp. 173-272, 30 figs., 8 lám.

ESTEVA CRUAÑAS L. (1965): Notas de Arqueología de Cataluña y Baleares. Sant Feliu de Guíxols. *Ampurias*, XXVI-XXVII, Barcelona, 1964-1965, pp. 282-284, fig. 7.

FORTEA PEREZ F.J. (1973): *Los complejos microlaminares y geométricos del Epipaleolítico*

Mediterráneo Español. Memorias del Seminario de Prehistoria y Arqueología, 4, Universidad de Salamanca, 550 pp., 144 figs.

FULLOLA PERICOT J. M. (1982): El Filador, Margalef de Montsant, *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 1, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, pp. 44-47.

FULLOLA J. M. & M. ADSERIAS (1982): Troballa d'un palet de riera pintat a la cova del Filador (Margalef de Montsant, Priorat, Tarragona), *Pyrenae*, 17-18, Institut d'Arqueologia i Prehistòria, Universitat de Barcelona, 1981-1982, pp. 7-9, 1 fig.

FULLOLA J. M. & C. COURAUD (1984): Le galet peint de l'abri du Filador (Catalogne, Espagne), *L'Anthropologie*, 88, 1, Paris, pp. 119-123, 5 figs.

FULLOLA J. M., A. CEBRIA i P. GARCIA-ARGUELLES (1987): El abrigo del Filador y el proceso de neolitización del valle del Montsant, *Premières communautés paysannes en Méditerranée occidentale*. Colloque International de Montpellier, Éd. du CNRS, Montpellier, pp. 594-606.

MIR A. & A. FREIXAS (1993): La Font Voltada, un yacimiento de finales del Paleolítico Superior en Montbrí de la Marca (La Conca de Barberà, Tarragona), *Cypsela*, X, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona, pp. 13-21, 7 figs.

PERICOT L. (1955): The Microburin in the Spanish Levant, *Proceedings of the Prehistoric Society*, 21, Cambridge, pp. 49-50.

SACCHI S. (1986): *Le Paléolithique Supérieur du Languedoc Occidental et du Roussillon*. Supplément à Gallia Préhistoire, XXI, Ed. du CNRS, Paris, 284 pp., 204 figs.

SOLER N. (1976): Sant Benet (Sant Feliu de Guíxols), *El Paleolític a les comarques gironines*, Servei d'Investigacions Arqueològiques, Diputació de Girona, pp. 89-91.

SOLER i MASFERRER N. (1977): El jaciment epipaleolític de Sant Benet (Sant Feliu de Guíxols, Girona), *Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, XX, St. Feliu de Guíxols, Publicacions del Museu de Sant Feliu de Guíxols, 1, pp. 295-312, 7 figs.

SOLER i MASFERRER N. (1980): El jaciment prehistòric de Coma d'Infern, a les Encies (Les Planes, Girona), *Cypsela*, III, Servei d'Investigacions Arqueològiques, Girona, pp. 31-65, 23 figs.

SOLER i MASFERRER N. (1982): Sant Benet, *Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*, Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 1, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, pp. 29-30.

SOLER i MASFERRER N. (1987): El Paleolític de la Garrotxa, *Vitrina*, 2, Museu de la Garrotxa, Olot, pp. 37-48, 6 figs.

VILA i MITJA A. (1985): *El "Cingle Vermell": Assentament de caçadors-recol·lectors del Xè. mil·lenni B.P.* Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 5, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 79 pp., 35 figs.

VILASECA S. (1949): Avance al estudio de la Cueva del Filador, de Margalef (Provincia de Tarragona), *Archivo Español de Arqueología*, 77, Madrid, pp. 347-361, 11 figs.

VILASECA S. (1968): Cuatro días en la "Cova del Filador" (Margalef), *La Préhistoire, problèmes et tendances*. Ed. du CRNS, Paris, pp. 475-489, 20 figs.